

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ХХст.: ПОЛІТОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність: в сучасних умовах глобалізації суспільства важливість проблеми громадянського суспільства важко переоцінити. Протягом останніх п'ятнадцяти років було написано декілька десятків тисяч наукових статей і сотні книжок про громадянське суспільство. Цей факт свідчить про те, що люди зацікавлені у пошуку шляхів для покращення суспільного життя, а також прагнуть пізнати саму природу громадянського суспільства.

Мета: дослідити термін «громадянське суспільство», проаналізувати в якому стані воно знаходилося у ХХст. і які фактори вплинули на його розвиток у цей період.

Об'єкт дослідження: громадянське суспільство.

Предмет дослідження: розвиток і становлення громадянського суспільства у ХХст.

Дослідженість теми: актуальність теми завжди була на високому рівні, тому її досліджували безліч відомих науковців таких як: Арістотель, Платон, Цицерон, Августин, Н. Мак'явеллі, Ж. Бодуен, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, А. Сміт, Е. Берк, Т. Пейн, Т. Парсонс, Ю. Габерманс, Е. Гелнер, Ф. Енгельс, К. Маркс, Г. Гегель та ін.

Громадянське суспільство почало формуватися ще за античних часів і перебуває у постійному розвитку до сьогоднішніх днів. Сам термін був запропонований ще Арістотелем [1, С.39]. Ідея громадянського суспільства виникла спочатку як філософська концепція. Громадянське суспільство складається із трьох начал: людини, колективу і влади [6, С.94]. «В ідеї громадянського суспільства закладено безперервний рух, постійні зміни, вдосконалення і перехід від менш розвинутого стану людини, суспільства і влади до більш розвинутого і більш цивілізованого» [2, С.38]. У різний час різні науковці трактували цей термін по-своєму. Детально вивчивши їхні праці, можна дійти такого висновку: громадянське суспільство – це частина соціальної діяльності вільних громадян і їх асоціацій, ядром якого являються консолідовані і недержавні, некомерційні, незалежні громадянські організації, громадянські групи та інші асоціації громадян. Ці асоціації в різний час мали різну мету. Також громадянське суспільство можна визначати «як сферу взаємодії вільних громадян, які делегують політичній сфері завдання забезпечення цілості соціуму» [2, С.44]. Це сфера такої активності, що включає в себе економічну, соціальну, політичну і культурну форми громадської поведінки поза державним втручанням. Іншими словами, громадянське суспільство є соціальною поза урядовою сферою спонтанного самовияву вільних людей, організацій та асоціацій, що функціонує як мережа кооперативних відносин і взаємин між індивідами і соціальними інститутами. Становлення громадянського суспільства визначається як цивілізаційний процес, в якому цивілізуються і громадяни, і громадянські зв'язки між членами суспільства, і саме суспільство вцілому. Найважливішою умовою становлення громадянського суспільства є те, що воно існує окремо від влади, але має на неї значний вплив. Такі речі як наявність легальної опозиції, багатопартійність і т.д. самі по собі не являються структурою громадянського суспільства, але породженні ним і є формами закріплення його впливу в політичній організації суспільства.

Бурхливий розвиток громадянського суспільства припадає на кінець ХІХ століття – початок ХХ століття. В країнах Західної Європи відбувалося декілька процесів, які безпосередньо чи опосередковано впливали на формування громадянського суспільства і, насамперед, на свідомість окремих індивідів. Зростав економічний розвиток країн, поширювався вільний ринок, проходила промислова та наукова революції, інтенсифіковувалася освіта, утворювалися різноманітні політичні угруповання і партії, відбувалися радикальні зміни у культурній естетиці, здійснювався тиск на деспотичні, авторитарні режими та імперські структури влади. Усі ці процеси відбувалися на фоні боротьби за однакові громадянські права, яка проходила по-різному у кожній країні, в деяких навіть насильницькими, революційними методами. «Європейські народи прагнули подолати феодальний тягар, який лежав на них протягом декількох століть» [3, С.331] і здобути для

себе рівні можливості для особистого розвитку і взагальному для існування. У людей були три основних вимоги, які, на їхню думку, були їм необхідні для процвітання : братерство, справедливість та рівність. Дивлячись на ці вимоги, зразу приходить на думку такий термін як «демократія», тобто можна робити висновок, що люди на той час стояли за демократію. Але не у всіх країнах її вдалося досягнути. В деяких державах пішли відхилення в політичній думці, які спочатку мали велику прихильність серед народу, а через декілька поколінь суспільство побачить, що ці відхилення мали жахливі наслідки. Репрезентантом цих відхилень стали соціалістичні, соціал-демократичні, комуністичні та фашистські теорії, соціально-політичні рухи та партії. Під їхнім гучним з'явленням попередні теоретичні проблеми громадянського суспільства відсувалися на другий план, якщо не усувалися взагалі.

XX століття сміло можна вважати найдинамічнішим, найяскравішим і, водночас, найтрагічнішим в історії людства. Протягом цього періоду світом пройшлися дві наймасштабніші війни, які стерли з лиця Землі мільйони людських життів. І не дивно, що саме ці війни мали найбільший вплив на становлення громадянського суспільства ХХст. На початку Першої Світової Війни громадяни більшості держав взагалі не розуміли за що їх змушують воювати. Бажання йти добровольцями на передову виникали в одиниць, лєвова частка йшла примусово, і це, в свою чергу, викликало обурення серед населення. Люди відмовлялися йти на фронт, створювали різні організації і угруповання, які базувалися на гаслах засудження війни, проходили різні мітинги і виступи – всі ці речі почали зближати людей між собою, змушували їх об'єднуватись і взаємодіяти заради досягнення спільної мети, і відповідно завдяки цьому зміцнювалося таке явище як громадянське суспільство. Під кінець війни відбулася ще одна подія, яка мала величезний вплив на подальшу історію світу – революція в Росії. Спочатку відбувся історичний перехід від однієї форми правління до протилежної, перестала існувати держава, яка існувала декілька століть – Російська імперія, владу в країні захопили прихильники нової теорії – марксизму-ленінізму, яка ще ніде в світі не була реалізованою – усі ці події мали істотний вплив на розвиток тогочасного суспільства як в самій Росії, так і в усьому світі.

Ні для кого не секрет, що саме марксизм мав один з найвагоміших, можливо навіть найвагоміший вплив на формування політичної думки і громадянського суспільства на той час. Маркс і Енгельс запропонували світу такі ідеї, які на той час получили величезну підтримку серед народів Європи, але чомусь реалізація цих ідей почалася у східній частині континенту, а не західній, яка є батьківщиною цих ідей. Автори теорії ідентифікували громадянське суспільство з так званим буржуазним типом відносин, що, на їхню думку, мають бути усунені з історичної перспективи разом із національно визначеними засобами пролетарської інтернаціональної влади [3,С.364]. Маркс найменше пов'язував свободу з правовими аспектами соціальних відносин. Він розуміє свободу з погляду раціонального контролю над суспільно-політичними силами, вважаючи найбільшим її ворогом вільний ринок [4,С. 104]. Значну роль Маркс у своїх працях надавав насильству. Він пише, що «насильство є повітухою всякого старого суспільства, яке є вагітне новим, і що насильство є тим знаряддям, засобом якого суспільний рух прокладає собі дорогу і зламає окаменілі, змертвілі політичні форми...» [5,С.322]. Маркс з Енгельсом побудували міцну теоретичну фортецю, маючи на меті протиставити своє бачення свободи «несумісному з наукою» стилю класичного лібералізму. Маркс розглядав суспільний розвиток «як природно-історичний процес, що прямує до неминучих для народів наслідків. Тому комуністичне суспільство, на його думку, було неминучою сходиною в еволюційному розвитку, через яку мали переступити люди у майбутньому» [4, С.254].

Багато інтелігенції, політиків та громадянськї діячів світу побачили у громадянському суспільстві потужні чинник для пожвавлення суспільної ініціативи, створення нових сфер життя, опору бюрократизації та поширення прав людини. «Якщо концепт громадянського суспільства відіграв позитивну політичну роль у переході деяких європейських країн на шлях демократичного розвитку, то в Китаї поширення мережі громадських організацій та

приватного сектора з інвестиціями західного капіталу стабілізувало авторитарну систему влади, яка опирається на комуністичну ідеологію. Але ріст громадянського суспільства в Китаї стримує тоталітарні тенденції влади» [3, С.375].

Отже, громадянське суспільство – складний феномен, який являється процесом, де виокремлена стійка тенденція до розкріпачення людини шляхом виборювання громадянських прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2000 – 239с.
2. Буряк В.В. Глобальне громадянське суспільство і мережеві революції. – Сімферополь.: Діаїті, 2011 – 150с.
3. Карась А.Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях – К. – Львів.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003 – 521с.
4. Маркс К. До критики гегелівської філософії права // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т. 1.- К.: Держ. вид-во політ. л-ри УРСР, 1958 – 397с.
5. Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т. 2.- К.: Держ. вид-во політ. л-ри УРСР, 1959 – 527с.
6. Платон. Держава. – К.: Основи, 2000 – 355с.
7. Гончарук – Чолач Т., Джугла Н. Особливості української ментальності як основа національної самоідентифікації. / Т. Гончарук – Чолач , Н. Джугла / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv
8. Гурик М. І., Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль. – Економічна думка, 2010. – 126 с.